

УДК 343.11:616-002:616-084 (477)

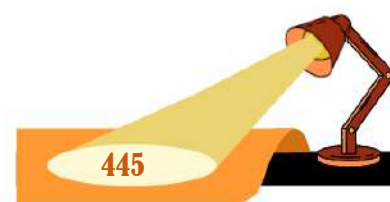
[https://doi.org/10.52058/3041-1254-2025-1\(11\)-445-458](https://doi.org/10.52058/3041-1254-2025-1(11)-445-458)

Крайник Григорій Сергійович кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри права та публічного управління, Житомирський державний університет імені Івана Франка, м. Житомир, тел. 0502602452, <https://orcid.org/0000-0001-7018-7710>

Макарчук Вадим Анатолійович аспірант кафедри права та публічного управління, Житомирський державний університет імені Івана Франка, м. Житомир, <https://orcid.org/0009-0005-1571-9370>

ПРО ПРОТИДІЮ ЗАХВОРЮВАННЮ НА ТУБЕРКУЛЬОЗ АДВОКАТІВ ТА ІНШИХ УЧАСНИКІВ СУДОЧИНСТВА В УКРАЇНІ: АСПЕКТИ ПРАВА ТА ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ

Анотація. Туберкулез – це хвороба, спричинена мікробами, які передаються від людини до людини повітряно-крапельним шляхом. Зазвичай туберкулез вражає легені, але він також може вражати інші частини тіла, такі як мозок, нирки або хребет. Туберкулез — це інфекційне захворювання, яке викликається туберкулезною паличкою *Mycobacterium tuberculosis*. Діагноз туберкулезу легень залежить від виявлення туберкулезних паличок у мокроті, сечі, промивних водах шлунка або спинномозковій рідині. Профілактика туберкулезу залежить від хороших гігієнічних умов і харчування, а також від виявлення інфікованих пацієнтів і їх раннього лікування. Вакцина, відома як вакцина БЦЖ, складається зі спеціально ослаблених туберкулезних бацил [3; 4]. Виходячи з концептуального положення про те, що особи, які страждають на хвороби, у тому числі й інфекційні, потребують тривалого або довічного лікування, і постійної медикаментозної підтримки, мають загальне право на отримання професійної правничої допомоги, такі особи повинні мати право на обов'язкову участь адвоката у кримінальному провадженні, адже відповідно до п. 3 ч. 2 ст. 52 КПК таке право надане тільки особам, які внаслідок психічних чи фізичних вад (німі, глухі, сліпі тощо) не здатні повною мірою реалізувати свої права. Як роз'яснюється у Постанові Верховного Суду України від 24 жовтня 2003 р. № 8 «Про застосування законодавства, яке забезпечує право на захист у кримінальному судочинстві» під особами, які через свої фізичні або психічні вади не можуть самі реалізувати право на захист необхідно розуміти, зокрема, осіб з істотними дефектами мови, зору, слуху тощо, а також осіб, які хоча і визнані осудними, але мають психічні вади, що перешкоджають самостійно

захищатися від обвинувачення [33]. Задля надання даного права й особам, які страждають на хвороби, у тому числі й інфекційні, які потребують довічного лікування і постійного медикаментозного підтримання, доречно доповнити п. 3 ч. 2 ст. 52 КПК України вказівкою на останніх, як на осіб, які мають право на обов'язкову правничу допомогу.

Реалізація державного управління у сфері надання професійної правничої допомоги хворим враховує положення ст. 3 Конституції України, що людина є найвищою цінністю, оскільки адвокат може відмовити у наданні професійної правничої допомоги у разі виявлення захворювання харазною формою ТВ.

У статті доведено, що надання професійної правничої допомоги вказаним особам повинно здійснюватися виключно на безоплатній основі, що має бути відбите у чинному кримінальному процесуальному законодавстві; при цьому хворого на туберкульоз не можна позбавити права за власні кошти отримати додаткову платну правничу допомогу. Для виконання цієї умови вважаємо за можливе створення при центрах з надання безоплатної вторинної правової допомоги структурних підрозділів, у яких така допомога буде здійснюватися виключно відносно вказаних хворих осіб. При цьому, виконання адвокатами своїх обов'язків щодо надання безоплатної професійної правничої допомоги вказаним особам, безумовно, повинно відбуватися при умові супроводження її надійним медичним захистом оточуючих хворого осіб (адвокатів, співробітників центру, інших клієнтів тощо). Вказані аспекти мають бути враховані при реформуванні державного управління у зазначеній сфері.

Krainyk Hryhorii Serhiyovych Ph.D. of Juridical Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Law and Public Administration, Zhytomyr Ivan Franko State University, Zhytomyr, <https://orcid.org/0000-0001-7018-7710>

Makarchuk Vadym Anatoliyovych Postgraduate student of the Department of Law and Public Administration, Zhytomyr Ivan Franko State University, Zhytomyr, <https://orcid.org/0009-0005-1571-9370>

ON COUNTERING TUBERCULOSIS DISEASE WITH ATTORNEY AND OTHER PARTICIPANTS OF LITIGATION IN UKRAINE: ASPECTS OF LAW AND PUBLIC ADMINISTRATION

Abstract. Tuberculosis is a disease caused by germs that are spread from person to person through the air. Tuberculosis usually affects the lungs, but it can also affect other parts of the body, such as the brain, the kidneys, or the spine.

Tuberculosis is an infectious disease that is caused by the tubercle bacillus, *Mycobacterium tuberculosis*. The diagnosis of pulmonary tuberculosis depends on finding tubercle bacilli in the sputum, in the urine, in gastric washings, or in the cerebrospinal fluid. The prevention of tuberculosis depends on good hygienic and nutritional conditions and on the identification of infected patients and their early treatment. A vaccine, known as BCG vaccine, is composed of specially weakened tubercle bacilli [3; 4]. Based on the conceptual position that persons suffering from diseases, including infectious ones, requiring long-term or lifelong treatment and constant medical support, have a general right to receive professional legal assistance, such persons should have the right to the mandatory participation of a defender in criminal proceedings, because in accordance with Clause 3, Part 2 of Art. 52 of the Criminal Procedure Code of Ukraine, such a right is granted only to persons who, due to mental or physical disabilities (mute, deaf, blind, etc), are unable to fully exercise their rights. As explained in the Decree of the Supreme Court of Ukraine dated October 24, 2003 № 8 “On the application of legislation that ensures the right to defense in criminal proceedings”, persons who, due to their physical or mental disabilities, cannot exercise their right to defense must be understood, in particular, persons with significant defects of speech, vision, hearing, etc., as well as persons who, although recognized as reprehensible, have mental defects that prevent them from defending themselves against accusations [30]. In order to grant this right to persons suffering from diseases, including infectious ones, which require life-long treatment and constant medical support, it is appropriate to add paragraph 3, part 2 of Art. 52 of the Criminal Procedure Code of Ukraine indicating the latter as persons who have the right to mandatory legal aid.

The provision of professional legal assistance to the specified persons should be carried out exclusively on a free basis, which should be reflected in the current criminal procedural legislation. In order to fulfill this condition, we consider it possible to create structural subdivisions at the centers for providing free secondary legal assistance, in which such assistance will be provided exclusively to the specified sick persons. At the same time, the lawyers' performance of their duties regarding the provision of free professional legal assistance to the specified persons must, of course, be accompanied by reliable medical protection of the sick persons surrounding them (lawyers, employees of the center etc).

A lawyer protecting his health has the right to refuse a tuberculosis patient, in case of detection of a contagious form of tuberculosis. To do this, he, with the help of a representative of the anti-tuberculosis facility that provides appropriate treatment for this patient, submits according to Art. 11 of the Law of Ukraine "On Prevention of Tuberculosis" from the 5 of July, 2001) [1] a corresponding statement on the forced hospitalization of a patient with an infectious form of tuberculosis. After recovery and provision of a certificate from a medical institution, such a patient is provided with full professional legal assistance.

Keywords: tuberculosis disease, the right to health, the right to live, attorney, court, litigations, medical law.

Постановка проблеми. Відповідно до п. 12 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про протидію захворюванню на туберкульоз» від 05 липня 2001 р. № 2586-III, туберкульоз - соціально небезпечна інфекційна хвороба, що викликається мікобактеріями туберкульозу. При цьому, хворий на заразну форму туберкульозу - хворий на туберкульоз, у мокротинні якого виявляються мікобактерії туберкульозу, який є джерелом інфекції для осіб, які з ним контактують (п. 13) [1]. Реєстр хворих на туберкульоз (далі - ТВ) є інформаційним ресурсом Міністерства охорони здоров'я України, який ведеться з використанням інформаційних технологій та електронного документообігу [2].

Надаючи професійну правничу допомогу хворому на туберкульоз, здійснюючи консультування цієї особи, безпосередньо спілкуючись з останньою, адвокат, відповідно до п. 4 ч. 1 ст. 1 вищезазначеного нами Закону України, вважається контактною особою, тобто особою, яка перебуває та/або перебувала у контакті з людиною чи твариною, хворою на заразну форму туберкульозу, і внаслідок цього має ризик зараження туберкульозом [1], а тому проблема двостороння - з одного боку, хворому має бути надана кваліфікована правнича допомога, а з іншого боку - здоров'ю адвоката та інших учасників процесу нічого не має загрозувати.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У науковій літературі значна кількість праць присвячені саме питанню ефективності лікування хворих на ТВ [5; 6; 7; 8; 9; 10; 11; 12; 13; 14; 15]. І це питання не випадково набуло широкого висвітлення, оскільки ТВ є однією з найпоширеніших після ВІЛ за рівнем смертності у світі. За період з 1995 по 2012 роки було врятовано 22 мільйона життів і 56 мільйонів людей успішно пройшли лікування від ТВ. Рівень смертності від ТВ з 1990 р. знизився на 45% [16].

Туберкульоз повинен бути однією з головних проблем охорони здоров'я, оскільки це потенційно впливає на всю громаду, з'являється на кожному рівні служби охорони здоров'я та має велике значення і економічні наслідки. Ось чому всім, хто займається боротьбою з ТВ, важливо бути здатним брати на себе відповідальність як у медичній, так і в соціальній сферах [17, с. 127], у тому числі у сфері публічного управління.

Мета дослідження: дослідити, коли має право адвокат, захищаюче своє здоров'я, відмовити хворому на ТВ, у наданні правничої допомоги, а коли зобов'язаний це зробити; на основі аналізу чинного законодавства України запропонувати шляхи надання правничої допомоги хворим на ТВ, а також забезпечення здоров'я адвокатів та інших учасників кримінальних проваджень.

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити наступні завдання: проаналізувати нормативні акти про надання правничої допомоги

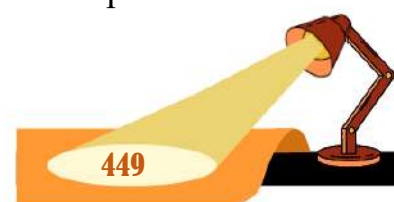

хворим на ТВ; виявити, коли адвокати мають право відмовити у наданні правничої допомоги хворим на ТВ, а коли - ні; запропонувати можливі шляхи удосконалення чинного законодавства України.

Виклад основного матеріалу. За узагальненими літературними даними понад 30 % ВІЛ-інфікованих хворіють на ТВ і близько 40—80 % тих, хто захворіли, помирають від ТВ. В Україні кожен п'ятий хворий на ТВ є ВІЛ-інфікованим, а кожен третій пацієнт з ТВ у поєднанні зі СНІДом помирає від ТВ. Діагностика туберкульозу на тлі ВІЛ-інфекції, особливо при CD4+ Т-лімфоцити < 200 в 1 мм³ крові, значно утруднена. Лікування туберкульозу при ко-інфекції ТВ/ВІЛ може бути вдалим тільки на тлі антиретровірусної терапії [18, с. 92]. Характерною особливістю надання медичної допомоги при ТВ, особливо при хіміорезистентному, є необхідність тривалого лікування. Важливими причинами низької ефективності лікування хворих на ТВ вважається передчасне припинення лікування або перерви у прийомі протитуберкульозних препаратів. До об'єктивних чинників відсутності комплаєнса у хворих на ТВ належать: несприятливий соціально-психологічний статус, побічні реакції на лікування, відсутність ефекту лікування, взаємовідносини, що не склалися, з медперсоналом, економічне неблагополуччя [19, с. 71]. При цьому слід мати на увазі, що захворювання особи на туберкульоз відповідно до чинного кримінального процесуального законодавства, не є підставою для відмови адвоката від надання професійної правничої допомоги. Це стосується як Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) (ч. 4 ст. 47) [20], так і Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», який взагалі забороняє адвокату відмовлятися від надання професійної правничої допомоги, крім випадків, установлених законом (п. 4 ч. 2 ст. 21) [21], а також Закону України «Про безоплатну правову допомогу» (ч. 1 ст. 20) [22]. Доречно нагадати, що адвокат в Україні має конституційні права, зокрема, право на належні, безпечні і здорові умови праці, право на охорону власного здоров'я (ст. ст. 3, 43, 49 Конституції України) [23]. У цьому вбачається проблема, яка стосується захисту конституційних прав вже самого адвоката, який надає вищезазначеної хворій особі професійну правничу допомогу.

Особи, які відмовилися пройти обов'язковий профілактичний медичний огляд на ТВ або ухиляються від його проходження у визначений законом строк, відсторонюються від роботи, учні і студенти (слухачі) - від відвідування навчальних та дитячих закладів, а студенти також від проходження виробничої практики на період до проходження такого огляду (ч. 7 ст. 9 Закону України «Про протидію захворюванню на туберкульоз» від 05 липня 2001 р. № 2586-III) [1]. Ст. 11 зазначеного Закону містить положення: «1. У разі якщо хворі на заразні форми ТВ, у тому числі під час амбулаторного чи стаціонарного лікування, порушують протиепідемічний режим, що ставить під загрозу зараження ТВ інших осіб, з метою запобігання поширенню ТВ за рішенням

суду вони можуть бути примусово госпіталізовані до протитуберкульозних закладів, що мають відповідні відділення (палати) для розміщення таких хворих.

2. Заява про примусову госпіталізацію чи про продовження строку примусової госпіталізації хворого на заразну форму ТВ подається до суду представником протитуберкульозного закладу, що здійснює відповідне лікування цього хворого, протягом 24 годин з моменту виявлення порушення хворим протиепідемічного режиму. До заяви додається мотивований висновок лікаря, який здійснює або має здійснювати лікування цього хворого, про необхідність відповідно примусової госпіталізації до протитуберкульозного закладу чи про продовження строку примусової госпіталізації.

3. Примусова госпіталізація осіб, стосовно яких судом ухвалено відповідне рішення, здійснюється з урахуванням висновку лікаря на строк до трьох місяців».

Адвокат, захищаюче своє здоров'я, має право відмовити хворому на туберкульоз, у разі виявлення заразної форми ТВ. Для цього він за допомогою представника протитуберкульозного закладу, що здійснює відповідне лікування цього хворого, має право подати згідно ст. 11 Закону України «Про протидію захворюванню на туберкульоз» від 05 липня 2001 р.) [1] відповідну заяву про примусову госпіталізацію хворого на заразну форму туберкульозу. Після одужання та надання довідки медичної установи такому хворому надається професійна правнича допомога у повному обсязі.

У кримінальному процесі України однією з основних засад кримінальної процесуальної діяльності є гарантування кожної особи, яка залучається до кримінального провадження права на отримання професійної правничої допомоги. Чинний Кримінальний процесуальний кодекс України, закріплюючи у своїх відповідних нормах право мати у кримінальному провадженні захисника, представника, або адвоката (маємо на увазі свідка), надає можливість кожній особі у кримінальному провадженні отримати професійну правничу допомогу і це є важливим благом у будь якому цивілізованому суспільстві [19]. Нагадаємо, що ст. 59 Конституції України закріплює це право для кожного, а у передбачених законом випадках – її отримання на безоплатній основі [23]. У контексті даної норми поняття «кожен» охоплює всіх без винятків осіб. Адвокат, як і медпрацівники повинні відвідувати хворих на ТВ, навіть якщо це тягне за собою ризик інфікування ТВ, і у той же час, мають право на адекватний захист проти інфікування ТВ. Тому, уряд і система охорони здоров'я повинні забезпечити необхідні заходи для безпечних умов праці [24].

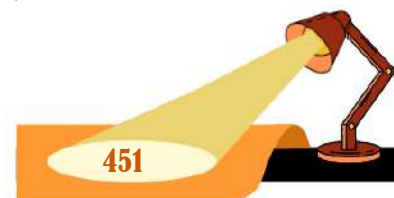
Практика Європейського суду з прав людини (далі - ЄСПЛ), згідно з правовою позицією якого, відображеною, зокрема, в рішеннях у справі Нечипорук і Йонкало проти України, право кожного на ефективний захист,

наданий захисником, є однією з основних ознак справедливого судового розгляду [25]. Особливої уваги заслуговує порушення ст. 3 Європейської конвенції по захисту прав людини і основоположних свобод щодо хворих на ТВ: Ніхто не повинен зазнавати тортур або нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню або покаранню. Наприклад, ЄСПЛ виявив порушення ст. 3, тому що заявник не отримував повного, ефективного та прозорого медичного лікування ВІЛ та ТВ, перебуваючи у місцях позбавлення волі. ЄСПЛ вважає, що в результаті відсутності належної медичного лікування заявник зазнав тривалих психічних і фізичних страждань, що принизило його людську гідність. Відмова влади надати заявнику необхідне медичне лікування призвела до нелюдського та такого, що принижує гідність, поводженню відповідно ст. 3 Конвенції (*Koryak v. Russia*), скарга № 24677/10 (13 листопада 2012 р.). ЄСПЛ констатував, що влада порушила свої зобов'язання відповідно до ст. 3 вказаної Конвенції через відсутність комплексного підходу до медичного обслідування заявника і лікуванню ТВ та ВІЛ і незабезпечення умов для відновлення (*Logvinenko v. Ukraine*), скарга № 13448/07 (14 жовтня 2010 р.). Гарантування цього права є не тільки конституційно-правовим обов'язком держави, а й дотримання взятих Україною міжнародно-правових зобов'язань. Так, у Міжнародному пакті про громадянські і політичні права від 16 грудня 1966 р. закріплюється, що держава повинна гарантувати кожному, чий права і свободи порушені ефективний засіб правового захисту [26]. Основні положення про роль адвокатів від 01 серпня 1990 р. визначають, що будь-яка людина в праві звернутися по допомогу до адвоката за своїм вибором в усіх стадіях кримінальної процедури [28]. До речі, за КПК України правом надання професійної правничої допомоги у кримінальному провадженні наділені виключно адвокати, які здійснюють свою діяльність відповідно до її видів. В окремих випадках ця допомога здійснюється безоплатно (ч. 1 ст. 49 КПК) [20].

Слід відмітити, що законодавець у Законі України «Про безоплатну правову допомогу» від 02 червня 2011 р. № 3460-VI визначив поняття «правова допомога», якою вважається надання правових послуг, спрямованих на забезпечення реалізації прав і свобод людини і громадянина, захисту цих прав і свобод, їх відновлення у разі порушення, та поняття «вторинна правова допомога», яка є видом державної гарантії, що полягає у створенні рівних можливостей для доступу осіб до правосуддя [22]. Важливим є те, що названі суб'єкти надання безоплатної вторинної професійної правничої допомоги (ст. 15). Це: 1) центри з надання безоплатної вторинної правової допомоги; 2) адвокати, включені до Реєстру адвокатів, які надають безоплатну вторинну правову допомогу. Центри з надання безоплатної вторинної правової допомоги, виконуючи свої повноваження (ст. 17), забезпечують надання всіх видів правових послуг, передбачених у згаданій нами вище ч. 2 ст. 13

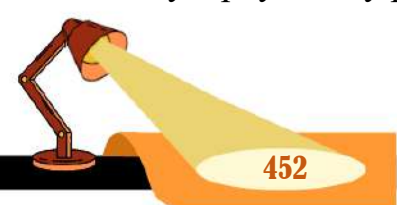
зазначеного Закону [22]. Для українського законодавства це має особливе значення, адже нормативні умови забезпечення безоплатною юридичною допомогою містяться в міжнародних документах з прав людини. Так, Мінімальні стандартні правила поводження з в'язнями (затверджені I Конгресом Організації Об'єднаних Націй з профілактики злочинності і поводження з в'язнями 30 серпня 1955 р. і схвалені Економічною і Соціальною Радою (Резолюція 663 СІ (XXIV) від 31 липня 1957 р.) у п. 93 встановлюють, що з метою свого захисту ув'язнені, що перебувають під слідством, повинні мати право звертатися до безкоштовної юридичної консультації, приймати в ув'язненні юридичного радника (адвоката) [29].

Резолюція (78) 8 Комітету міністрів Ради Європи про юридичну допомогу і консультації (2 березня 1978 р.) зазначає, що надання юридичної допомоги повинне розглядатися як зобов'язання вжити всіх необхідних заходів з метою усунення економічних перешкод для доступу до правосуддя, особливо стосовно осіб, що перебувають в економічно несприятливому становищі. У Додатку до Резолюції (78) 8 у ч. I (юридична допомога) п. 12 покладає на державу обов'язок забезпечити особам, що перебувають у несприятливому становищі, можливість одержати юридичні консультації з усіх питань, що можуть стосуватися їхніх прав й інтересів [30, с. 276-278]. У Рекомендаціях R (2000) 21 Комітету міністрів державам-учасницям Ради Європи про свободу здійснення професійних адвокатських обов'язків, прийнятих Комітетом міністрів Ради Європи 25 жовтня 2000 р. зазначається, що адвокатів слід зацікавлювати в наданні правових послуг особам, що перебувають у скрутному матеріальному становищі [31, с. 287-293]. Слід відмітити, що надання професійної правничої допомоги на безоплатній основі існує в багатьох зарубіжних країнах. Це передбачено, наприклад, Законом Республіки Польща «Про правових радників» від 06.07.1983р., Законом Республіки Франція «Про правову допомогу» від 10.07.1991 р., Законом Норвегії «Про безкоштовну правову допомогу» від 13.06.1980 р. [32, с. 336].

Вищезазначені нами концептуальні положення про право кожного на професійну правничу допомогу, у тому числі й безоплатну, не виключає її надання не тільки особам, які страждають на різні фізичні чи психічні вади (у цих випадках п. 3 ч. 2 ст. 52 КПК України передбачає обов'язкову участь захисника), а також страждають на хвороби (зокрема інфекційні), які потребують довічного лікування, та постійного медикаментозного підтримання, зокрема такі, як ВІЛ, туберкульоз [20]; при цьому хворого на ТБ не можна позбавити права за власні кошти отримати додаткову платну правничу допомогу. Ці аспекти мають бути враховані при реформуванні державного управління у вказаній сфері.

Висновки.

1. Адвокат, захищаючи своє здоров'я, має право відмовити хворому на туберкульоз, у разі виявлення заразної форми ТБ. Для цього він за допомогою

представника протитуберкульозного закладу, що здійснює відповідне лікування цього хворого, подає згідно ст. 11 Закону України «Про протидію захворюванню на туберкульоз» від 05 липня 2001 р. № 2586-III) [1] відповідну заяву про примусову госпіталізацію хворого на заразну форму ТВ. Після одужання та надання довідки медичної установи такому хворому надається професійна правнича допомога у повному обсязі. Реалізація державного управління у сфері надання професійної правничої допомоги хворим враховує положення ст. 3 Конституції України, що людина є найвищою цінністю.

2. Особи, які страждають на хвороби, у тому числі й інфекційні, потребують тривалого або довічного лікування і постійної медикаментозної підтримки, мають загальне право на отримання професійної правничої допомоги, такі особи повинні мати право на обов'язкову участь адвоката у кримінальному провадженні. Відповідно до п. 3 ч. 2 ст. 52 КПК України таке право надане лише особам, які внаслідок психічних чи фізичних вад (німі, глухі, сліпі тощо) не здатні повною мірою реалізувати свої права. Задля надання даного права й особам, які страждають на хвороби, у тому числі й інфекційні, які потребують довічного лікування і постійного медикаментозного підтримання, доречно доповнити п. 3 ч. 2 ст. 52 КПК України вказівкою на останніх, як на осіб, які мають право на обов'язкову правничу допомогу.

3. Надання професійної правничої допомоги вказаним особам повинно здійснюватися виключно на безоплатній основі, що має бути відбите у чинному кримінальному процесуальному законодавстві; при цьому хворого на ТВ не можна позбавити права за власні кошти отримати додаткову платну правничу допомогу. Для виконання цієї умови вважаємо за можливе створення при центрах з надання безоплатної вторинної правової допомоги структурних підрозділів, у яких така допомога буде здійснюватися виключно відносно вказаних хворих осіб. При цьому, виконання адвокатами своїх обов'язків щодо надання безоплатної професійної правничої допомоги вказаним особам, безумовно, повинно відбуватися при умові супроводження її надійним медичним захистом оточуючих хворого осіб (адвокатів, співробітників центру, інших клієнтів тощо).

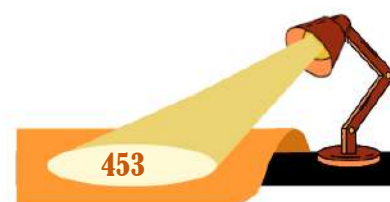
Література:

1. Про протидію захворюванню на туберкульоз: Закон України від 05 липня 2001 р. № 2586-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2586-14>.

2. Порядок ведення реєстру хворих на туберкульоз (2012). Затверджено Наказом Міністерства охорони здоров'я України від 19 жовтня 2012 р. № 818. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1864-12#n18>.

3. Tuberculosis General Information. URL: [https://www.cdc.gov/tb/publications/factsheets/general/tb.htm#:~:text=Tuberculosis%20\(TB\)%20is%20a%20disease,they%20do%20not%20get%20treatment.](https://www.cdc.gov/tb/publications/factsheets/general/tb.htm#:~:text=Tuberculosis%20(TB)%20is%20a%20disease,they%20do%20not%20get%20treatment.)

4. Tuberculosis pathology. Encyclopedia Britannica. URL: <https://www.britannica.com/science/tuberculosis>.

5. Мельник В.М., Новожилова І.О., Матусевич В.Г. Проблема низької ефективності лікування хворих на туберкульоз легень. *Український пульмонологічний журнал*. 2019. № 1. С. 25-32.

6. Аврамчук О.В. Ефективність застосування інтенсивних короткострокових режимів хіміотерапії у хворих на вперше діагностований туберкульоз легень: автореф. дис. ... канд. мед. наук : 14.01.26 - фтизіатрія ; НАМН України. Київ: Нац. ін-т фтизіатрії і пульмонології ім. Ф. Г. Яновського НАМН України, 2016. 19 с.

7. Беседа Я.В. Ефективність лікування хворих на вперше діагностований туберкульоз легень, ускладнений гепаторенальною дисфункцією: автореф. дис. ... канд. мед. наук : 14.01.26-фтизіатрія. Київ: Нац. ін-т фтизіатрії і пульмонології ім. Ф. Г. Яновського НАМН України, 2018. 19 с.

8. Варицька Г.О. Ефективність скороченого курсу антимікобактеріальної терапії у хворих на мультирезистентний туберкульоз легень: автореф. дис. ... канд. мед. наук : 14.01.26-фтизіатрія. Київ: Нац. ін-т фтизіатрії і пульмонології ім. Ф. Г. Яновського НАМН України, 2018. 22 с.

9. Гарбузюк В.В. Обґрунтування профілактики та лікувальної тактики при передчасних пологах у жінок, хворих на туберкульоз легень: автореф. дис. ... канд. мед. наук : 14.01.01- акушерство та гінекологія. Київ: Ін-т педіатрії, акушерства і гінекології ім. О. М. Лук'янової НАМН України, Вінницький НМУ ім. М. І. Пирогова, Міністерство охорони здоров'я України, 2019. 22 с.

10. Загута Ю.Б. Функціональні зміни гормональних систем адаптації та методи їх корекції у хворих на вперше діагностований туберкульоз легень в поєднанні з ВІЛ-інфекцією : автореф. дис. ... канд. мед. наук : 14.01.26-фтизіатрія. Київ: Нац. ін-т фтизіатрії і пульмонології ім. Ф. Г. Яновського; НАМН України; НМУ імені О. О. Богомольця, 2018. 18 с.

11. Климаська Л.А. Особливості діагностики та лікування ВІЛ-інфекції у хворих з позалегеновими формами туберкульозу: автореф. дис. канд. мед. наук: 14.01.13-інфекційні хвороби. Київ : Ін-т епідеміології та інфекційних хвороб ім. Л.В. Громашевського НАМН України, НМУ імені О.О. Богомольця; Міністерство охорони здоров'я України, 2019. 18 с.

12. Корпусенко І.В. Хірургічна тактика з використанням міні-інвазивних оперативних втручань при лікуванні деструктивного туберкульозу легень двобічної локалізації: автореф. дис. ... д-ра мед. наук: 14.01.03-хірургія. Дніпро: Дніпропетровська мед. академія; Міністерство охорони здоров'я України, 2016. 40 с.

13. *Mycobacterium tuberculosis. Mycobacterium leprae : the methodical manual on microbiology, virology and immunology for the students of 2-3 courses of the medical faculty / Yeryomina A. K., Kamyshny A. M., Kirsanova E. V., Sukhomlinova I. E. Zaporizhzhia, 2016. 80 p.*

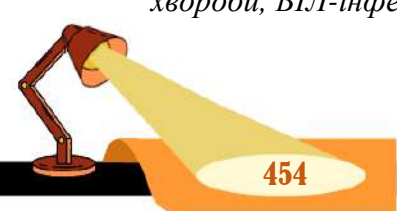
14. Shevchenko O., Todoriko L., Pohorelova O., Semianiv I., Ovcharenko I., Shevchenko R., Shevchenko S., Yeremenchuk I., Pidverbetska O., Toderika Y. Functional state of the liver in pulmonary tuberculosis in the dynamics of pathogenetic treatment with a complex of amino acids. *Wiadomości Lekarskie Medical Advances*, Vol. LXXVI. Issue 2, February 2023. P. 352-359.

15. Соломонія Н.Т., Вачарадзе К.В., Мгвделадзе Г.А. Характеристика лікарсько-устойчивого туберкульозу в Грузії (2015-2020). *Georgian medical news*. Январть 2021. Vol. 310. № 1. С. 93-101.

16. Всемирная организация здравоохранения. Доклад Секретариата ВОЗ «Глобальная стратегия и цели в области профилактики, лечения и борьбы с туберкулезом на период после 2015 г.» URL: https://apps.who.int/gb/ebwha/pdf_files/EB134/B134_12-ru.pdf.

17. Ait-khaled N., Enarson D. Tuberculosis a manual for medical students. 127 p. URL: https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/43160/WHO_CDS_TB_99.272_eng.pdf.

18. Процюк Р.Г. Туберкульоз у поєднанні з ВІЛ-інфекцією. *Туберкульоз, легеневі хвороби, ВІЛ-інфекція*. № 3 (42). 2020. С. 92–103.

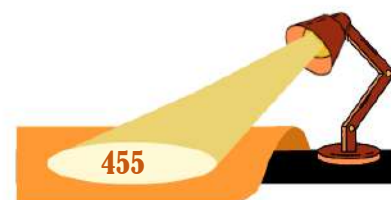

19. Новожилова І.О. Проблема комплаєнсу у хворих на туберкульоз. *Український пульмонологічний журнал*. 2019, № 4. С. 67–72.
20. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
21. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 05 липня 2012 р. № 5076-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013, № 27. Ст. 282.
22. Про безоплатну правову допомогу: Закон України від 02 червня 2011 р. № 3460-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-17>.
23. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
24. ВОЗ. Етические вопросы профилактики, лечения и контроля ТБ (2011). URL: www.who.int/tb/publications/ethics_in_tb_factsheet_28jan11rev.pdf.
25. Справа «Нечипорук і Йонкало проти України» (Заява № 42310/04) Європейський суд з прав людини, справа від 21 квітня 2011 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_683.
26. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16 грудня 1966 р. Ратифікація Україною від 19 жовтня 1973 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043.
27. Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя): Закон України від 02 червня 2016 р. № 1401-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1401-19#Text>.
28. Основні положення про роль адвокатів, прийняті VIII Конгресом ООН по запобіганню злочинам від 1 серпня 1990 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_835.
29. Мінімальні стандартні правила поводження з в'язнями. Затверджені I Конгресом Організації Об'єднаних Націй з профілактики злочинності і поводження з в'язнями, 30 серпня 1955 р., Женева. Схвалені Економічною і Соціальною Радою (Резолюція 663 СІ (XXIV) від 31 липня 1957 р.). *Бюлетень законодавства і юридичної практики України*. 2003. № 7. С. 231–243.
30. Резолюція (78) 8 Комітету міністрів Ради Європи про юридичну допомогу та консультації від 2 березня 1978 р. *Бюлетень законодавства і юридичної практики України*. 2003. № 7. С. 276–278.
31. Рекомендації R (2000) 21 Комітету міністрів державам-учасницям Ради Європи про свободу здійснення професійних адвокатських обов'язків. Прийняті Комітетом міністрів Ради Європи на 72 зустрічі заступників міністрів 25 жовтня 2000 р. *Бюлетень законодавства і юридичної практики України*. 2003. № 7. С. 287–293.
32. Правова допомога: Зарубіжний досвід та пропозиції для України. Авторі-упорядники: О. А. Банчук, М. С. Демкова. Київ: Факт. 2004. 336 с.
33. Про застосування законодавства, яке забезпечує право на захист у кримінальному судочинстві: Постанова Верховного Суду України від 24 жовтня 2003 р. № 8. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0008700-03>.

References:

1. Pro protydyiu zakhvoryuvannyu na tuberkul'oz (2001) [On prevention of tuberculosis: Law of Ukraine]: Zakon Ukrayiny vid 05 lypnya 2001 r. № 2586-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2586-14> [In Ukrainian].
2. Poryadok vedennya reyestru khvorykh na tuberkul'oz (2012) [Procedure for maintaining a register of tuberculosis patients]. Zatverdzheno Nakazom Ministerstva okhorony zdorov'ya Ukrayiny vid 19 zhovtnya 2012 r. № 818. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1864-12#n18> [In Ukrainian].

3. Tuberculosis General Information (2024). URL: [https://www.cdc.gov/tb/publications/factsheets/general/tb.htm#:~:text=Tuberculosis%20\(TB\)%20is%20a%20disease,they%20do%20not%20get%20treatment.](https://www.cdc.gov/tb/publications/factsheets/general/tb.htm#:~:text=Tuberculosis%20(TB)%20is%20a%20disease,they%20do%20not%20get%20treatment.)

4. Tuberculosis pathology. Encyclopedia Britannica (2024). URL: <https://www.britannica.com/science/tuberculosis>.

5. Mel'nyk V.M., Novozhylova I.O., Matusyevych V.H. (2019). Problema nyz'koyi efektyvnosti likuvannya khvorykh na tuberkul'oz lehen' [The problem of low effectiveness of treatment of patients with pulmonary tuberculosis]. *Ukrayins'kyi pul'monolohichnyy zhurnal*. № 1. S. 25-32 [In Ukrainian].

6. Avramchuk O.V. (2016). Efektyvnist' zastosuvannya intensyvnykh korotkostrokovykh rezhymiv khimioterapiyi u khvorykh na vpershe diahnostovanyy tuberkul'oz lehen' [Effectiveness of intensive short-term chemotherapy regimens in patients with newly diagnosed pulmonary tuberculosis]: avtoref. dys. ... kand. med. nauk: 14.01.26 - ftyziatriya; NAMN Ukrayiny. Kyiv: Nats. in-t ftyziatriyi i pul'monolohiyi im. F. H. Yanovs'koho NAMN Ukrayiny [In Ukrainian].

7. Byesyeda Ya.V. (2018). Efektyvnist' likuvannya khvorykh na vpershe diahnostovanyy tuberkul'oz lehen', uskladnenyy hepatorenal'noyu dysfunktsiyeyu [Effectiveness of treatment of patients with newly diagnosed pulmonary tuberculosis complicated by hepatorenal dysfunction]: avtoref. dys. ... kand. med. nauk: 14.01.26-ftyziatriya. Kyiv: Nats. in-t ftyziatriyi i pul'monolohiyi im. F.H. Yanovs'koho NAMN Ukrayiny [In Ukrainian].

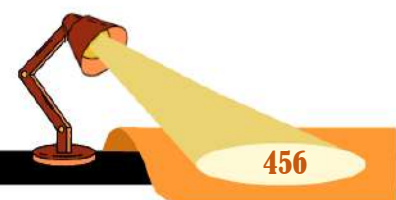
8. Varyts'ka H.O. (2018). Efektyvnist' skorochenoho kursu antimikobakterial'noyi terapiyi u khvorykh na mul'tyrezystentnyy tuberkul'oz lehen' [Effectiveness of a shortened course of antimycobacterial therapy in patients with multidrug-resistant pulmonary tuberculosis]: avtoref. dys. ... kand. med. nauk: 14.01.26-ftyziatriya. Kyiv: Nats. in- t ftyziatriyi i pul'monolohiyi im. F.H. Yanovs'koho NAMN Ukrayiny [In Ukrainian].

9. Harbuzyuk V.V. (2019). Obgruntuvannya profilaktyky ta likuval'noyi taktyky pry peredchasnykh polohakh u zhinok, khvorykh na tuberkul'oz lehen' [Justification of prevention and treatment tactics for premature birth in women with pulmonary tuberculosis]: avtoref. dys. ... kand. med. nauk: 14.01.01-akusherstvo ta hinekolohiya. Kyiv: In-t pediatriyi, akusherstva i hinekolohiyi im. O.M. Luk'yanovoyi NAMN Ukrayiny, Vinnyts'kyi NMU im. M. I. Pyrohova, Ministerstvo okhorony zdorov'ya Ukrayiny [In Ukrainian].

10. Zahuta Yu.B. (2018). Funktsional'ni zminy hormonal'nykh system adaptatsiyi ta metody yikh korektsiyi u khvorykh na vpershe diahnostovanyy tuberkul'oz lehen' v poyednanni z VIL-infektsiyey [Functional changes in hormonal adaptation systems and methods of their correction in patients with newly diagnosed pulmonary tuberculosis in combination with HIV-infection]: avtoref. dys. ... kand. med. nauk: 14.01.26-ftyziatriya. Kyiv: Nats. in-t ftyziatriyi i pul'monolohiyi im. F.H. Yanovs'koho; NAMN Ukrayiny; NMU imeni O.O. Bohomol'tsya [In Ukrainian].

11. Klymans'ka L.A. (2019). Osoblyvosti diahnostyky ta likuvannya VIL-infektsiyi u khvorykh z pozalehenevymy formamy tuberkul'ozu [Features of diagnosis and treatment of HIV infection in patients with extrapulmonary forms of tuberculosis]: avtoref. dys kand. med. nauk: 14.01.13-infektsiyi khvoroby. Kyiv: In-t epidemiolohiyi ta infektsiynykh khvorob im. L. V. Hromashevs'koho NAMN Ukrayiny, NMU imeni O.O. Bohomol'tsya; Ministerstvo okhorony zdorov'ya Ukrayiny. [In Ukrainian].

12. Korpusenko I.V. (2016). Khirurhichna taktyka z vykorystannyam mini-invazyvnykh operatyvnykh vtruchan' pry likuvanni destruktyvnoho tuberkul'ozu lehen' dvobichnoyi lokalizatsiyi [Surgical tactics using minimally invasive surgical interventions in the treatment of destructive bilateral pulmonary tuberculosis]: avtoref. dys. ... d-ra med. nauk: 14.01.03-khirurhiya. Dnipro: Dnipropetrovs'ka med. akademiya; Ministerstvo okhorony zdorov'ya Ukrayiny. [In Ukrainian].

13. Mycobacterium tuberculosis Mycobacterium leprae (2016): metodychnyy posibnyk z mikrobiolohiyi, virusolohiyi ta imunolohiyi dlya studentiv 2-3 kursiv medychnoho fakul'tetu / Yer'omina A. K., Kamyshnyy A.M., Kirsanova YE.V., Sukhomlinova I.Ye. Zaporizhzhya. 80 s.

14. Shevchenko O., Todoriko L., Pohoryelova O., Sem'yaniv I., Ovcharenko I., Shevchenko R., Shevchenko S., Yeremenchuk I., Pidverbets'ka O., Toderika Yu. (2023). Functional state of the liver in pulmonary tuberculosis in the dynamics of pathogenetic treatment with a complex of amino acids. *Wiadomości Lekarskie Medical Advances*, Vol. LXXVI. Vypusk 2, lyuty 2023 r. S. 352-359.

15. Solomonyya N.T., Vacharadze K.V., Mhvdeldadze H.A. (2021) Kharakterystyka medykamentozno-stiykoho tuberkul'ozu v Hruziyi (2015-2020) [Characteristics of drug-resistant tuberculosis in Georgia]. *Medychni novyny Hruziyi*. Sichen'. Tom. 310. № 1. S. 93-101 [In russian].

16. Vsemyrnaya orhanyzatsyya zdravookhranenyia (2015). Doklad Sekretariatu VOZ «Hlobal'na stratehiya i tsil' v oblasti profilaktyky, likuvannya ta borot'by z tuberkul'ozom na period pislya 2015 r.». [World Health Organization. Report of the WHO Secretariat "Global strategy and goals in the field of prevention, treatment and control of tuberculosis for the period after 2015"]. URL: https://apps.who.int/gb/ebwha/pdf_files/EB134/B134_12-ru.pdf [In russian].

17. Ait-khaled N., Enarson D. (2024). Tuberculosis a manual for medical students. 127 r. URL: https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/43160/WHO_CDS_TB_99.272_eng.pdf.

18. Protsyuk R.H. (2020). Tuberkul'oz u poyednanni z VIL-infektsiyeyu [Tuberculosis combined with HIV infection]. *Tuberkul'oz, lehenevi khvoroby, VIL-infektsiya*. № 3 (42) [In Ukrainian].

19. Novozhylova I.O. (2019). Problema komplayensa u khvorykh na tuberkul'oz [The problem of compliance in tuberculosis patients]. *Ukrayins'kyi pul'monolohichnyy zhurnal*. 2019, № 4, S. 67–72 [In Ukrainian].

20. Kryminal'nyy protsesual'nyy kodeks Ukrayiny (2001) [Criminal Procedure Code of Ukraine: Law of Ukraine]: Zakon Ukrayiny vid 13 kvitnya 2012 r. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> [In Ukrainian].

21. Pro advokaturu ta advokat-s'ku diyal'nist' (2012) [On advocacy and advocat activity: Law of Ukraine]: Zakon Ukrayiny vid 05 lypnya 2012 r. № 5076-VI. *Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny*. № 27. St. 282 [In Ukrainian].

22. Pro bezoplatnu pravovu dopomohu (2011) [On free legal aid: Law of Ukraine]: Zakon Ukrayiny vid 02 chervnya 2011 r. № 3460-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-17>. [In Ukrainian].

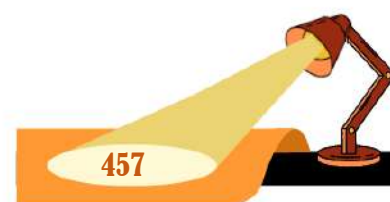
23. Konstytutsiya Ukrayiny (1996) [Constitution of Ukraine: Law of Ukraine]: Zakon Ukrayiny vid 28 chervnya 1996 r. № 254k/96-VR. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> [In Ukrainian].

24. VOZ. Étycheskiye voprosy profylaktyky, lechenyya y kontrolya TB (2011) [WHO Ethical issues of prevention, treatment and control of TB]. URL: www.who.int/tb/publications/ethics_in_tb_factsheet_28jan11rev.pdf [In russian].

25. Sprava «Nechyporuk i Yonkalo proty Ukrayiny» (2011) [Case "Nechyporuk and Jonkalo v. Ukraine"]. (Zayava № 42310/04) Yevropeys'kyi sud z prav lyudyny, cprava vid 21 kvitnya 2011 r. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_683 [In Ukrainian].

26. Mizhnarodnyy pakt pro hromadyans'ki i politychni prava (1966) [International Covenant on Civil and Political Rights] vid 16 hrudnya 1966 r. Ratyfikatsiya Ukrayinoyu vid 19 zhovtnya 1973 r. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043 [In Ukrainian].

27. Pro vnesennya zmin do Konstytutsiyi Ukrayiny (shchodo pravosuddya) (2016) [On Amendments to the Constitution of Ukraine (regarding justice): Law of Ukraine]: Zakon Ukrayiny vid 02 chervnya 2016 r. № 1401-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1401-19#Text> [In Ukrainian].

28. Osnovni polozhennya pro rol' advokativ, pryynyati VIII Konhresom OON po zapobihannyu zlochynam (1990) [Basic provisions on the role of lawyers, adopted by the VIII United Nations Congress on Crime Prevention] vid 1 serpnya 1990 r. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_835 [In Ukrainian].

29. Minimal'ni standartni pravyla povodzhennya z v'yaznyamy (2003) [Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners]. Zatverdzeni I Konhresom Orhanizatsiyi Ob'yednanykh Natsiy z profilaktyky zlochynnosti i povodzhennya z v'yaznyamy, 30 serpnya 1955 r., Zheneva. Skhvaleni Ekonomichnoyu i Sotsial'noyu Radyu (Rezolyutsiya 663 SI (XXIV) vid 31 lypnya 1957 r.). *Byuleten' zakonodavstva i yurydychnoyi praktyky Ukrayiny*. 2003. № 7. S. 231–243 [In Ukrainian].

30. Rezolyutsiya (78) 8 Komytetu ministriv Rady Yevropy pro yurydychnu dopomohu ta konsul'tatsiyi vid 2 bereznya 1978 r. (2003) [Resolution (78) 8 of the Committee of Ministers of the Council of Europe on legal aid and advice]. *Byuleten' zakonodavstva i yurydychnoyi praktyky Ukrayiny*. 2003. № 7. S. 276-278 [In Ukrainian].

31. Rekomendatsiyi R (2000) 21 Komitetu ministriv derzhavam-uchasnytsyam Rady Yevropy pro svobodu zdiysnennya profesiynykh advokat-s'kykh obov'yazkiv (2000) [Recommendations R (2000) 21 of the Committee of Ministers to the member states of the Council of Europe on the freedom to exercise the professional duties of a lawyer]. Pryynyati Komitetom ministriv Rady Yevropy na 72 zustrichi zastupnykiv ministriv 25 zhovtnya 2000 r. *Byuleten' zakonodavstva i yurydychnoyi praktyky Ukrayiny*. 2003. № 7. S. 287-293 [In Ukrainian].

32. Pravova dopomoha: Zarubizhnyy dosvid ta propozytsiyi dlya Ukrayiny (2004) [Legal Assistance: Foreign Experience and Proposals for Ukraine]. Avtory-uporyadnyky: O. A. Banchuk, M. S. Demkova. Kyiv: Fakt [In Ukrainian].

33. Pro zastosuvannya zakonodavstva, yake zabezpechuye pravo na zakhyst u kryminal'nomu sudochynstvi (2003) [On the Application of Legislation Ensuring the Right to Defense in Criminal Proceedings]: Postanova Verkhovnoho Sudu Ukrayiny vid 24 zhovtnya 2003 r. № 8. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0008700-03> [In Ukrainian].

